

1868'de Meclis-i Vâlâ'nın yerine kurulan iki yeni meclisten biri olan Şûrâ-yı Devlet'e nüfusla ilgili konuları düzenleme yetkisi de verildi. Şûrâ-yı Devlet 1874 yılında yayımladığı üç nizamnâmeyle sayım yönetimini, yeni kayıt sistemini ve nüfus memurlarının görevlerini tesbit etti. Fakat iç ve dış olaylar yüzünden bunlar uygulamaya konulamadı. 1881'de yine Şûrâ-yı Devlet tarafından 1874 nizamnâmeleri esas alınarak sicill-i nüfus nizamnâmesi hazırlandı ve Sicill-i Nüfus İdaresi kuruldu. Ayrıca sicile yazılan herkese bir nüfus tezkeresi verildi. Böylece Osmanlı Devleti ilk defa genel ve güvenilir bir nüfus bilgisine sahip olabildi. 1881 nizamnâmesi, daha sonra görülen aksaklıklar düzeltilerek imparatorluğun sonuna kadar yürürlükte kaldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1328-30, I/1, s. 168; I/2, s. 300, 305; Lutfî, *Tarih*, III, 145, 176; V, 116, 120; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 219, 450; Pakalin, I, 281; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalmış ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, s. 244-292; a.mlf., "Tanzimat'a Doğru Osmanlı Maliyesi", *TCTA*, IV, 930-933; Nuri Akbayan, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", a.e., V, 1238-1241; "Ceride", *ML*, II, 866; "Ceride", *ABr.*, V, 469-470.



CEVDET KÜÇÜK

CERİDE-İ SÜFİYYE

(جريدہ صوفیہ)

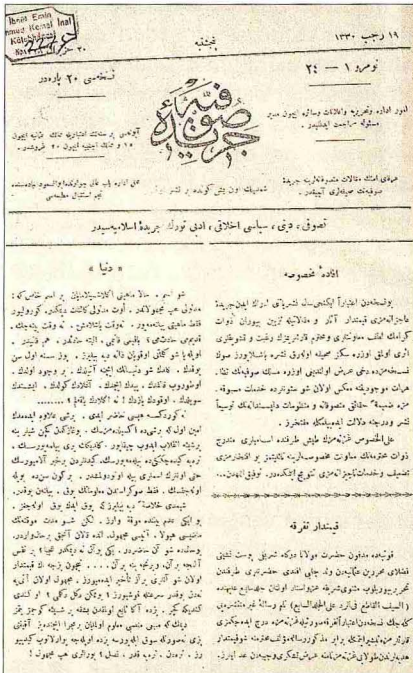
II. Meşrutiyet'in
ilânından sonra yayımlanan
dini - tasavvufi dergi.

Cumhuriyet'ten önce yayımlanan tasavvuf ağırlıklı dergilerin en uzun ömürlüsü olan *Ceride-i Süfiyye* 6 Mart 1325'te (19 Mart 1909) haftalık olarak yayın hayatına başlamış, 49. sayıdan (3 Haziran 1329/16 Haziran 1913) itibaren iki haftada bir yayımlanmış, 133. sayıdan sonra (22 Kasım 1334/22 Kasım 1918) tekrar haftalık olmuştur. Dergi 1 Eylül 1335 (1 Eylül 1919) tarihine kadar 161 sayı çıkabilmiştir. Derginin başlığında önce "Rehber-i şeriat-ı Muhammediyye, kefil-i hukuk-i Osmâniyye, hâdim-i millet-i İslâmiyye" yer almaktayken sonra "Tasavvufi, dinî, siyasi, ahlâkî, edebî Türk ceride-i İslâmiyyesi'dir" ibaresi konulmuş, 108-119. sayılarda "Organe Turc Panislamique" ifadesi ilâve edilmiştir. 29-31 Temmuz 1330 (11-13 Ağustos 1914) tarihlerinde "*Ceride-i Süfiyye*'nin yevmi ve siyasi nüshasıdır" başlığıyla günlük gaze-

te şeklinde yayımlanan dergi tasavvuf başta olmak üzere dinî, ahlâkî, edebî konulara yer vermiştir. *Ceride-i Süfiyye*'nin *Sebilürreşad*, *Beyânülhak* gibi dinî dergilerden en belirgin farkı tarikat meselelerine daha geniş yer vermiş olmasıdır. Tarikat ve tasavvuf dünyasının seviyesini olumsuz yönde etkileyen "beşik şeyhliği"nin mahzurları üzerinde duran derginin başlatıp da sonuçlandıramadığı en önemli faaliyet tekke şeyhlerine yönelttiği sorulardı. Bu tasarıya göre her şeyh postnişini olduğu tekkenin tarihini yazıp gönderecek, *Ceride-i Süfiyye* de bu bilgileri değerlendirip yayımlayacaktı. Dergide eski Nâfia nazırı Hulûsi'nin "İslâmiyet'te Sosyalizm Var mı?", Abdülbâki Efendi'nin "Âlem-i İslâm'da Kadınlar" gibi değişik konularda ilginç makalelerine de yer verilmiştir. 57. sayıdan itibaren "Şuûnat" ve "Siyasî" başlığını taşıyan sütunlarda iç ve dış siyasi olaylarla ilgili değerlendirme yazıları yayımlanmıştır.

Sorumlu müdürlüğünü Hasan Kâzım'ın, başyazarlığını Ali Fuad'ın yaptığı *Ceride-i Süfiyye*'de yazısı yayımlanan bazı yazar ve sülfler şunlardır: Sâdik Vicdânî, İbnülemin Mahmud Kemal, Vehed Çelebi, Ferid (Kam), Hocazâde Ahmed Hilmi, İsmail Hakkı (İzmirli), Ahmed Remzi

Ceride-i Süfiyye'nin 19 Receb 1330 (4 Temmuz 1912) tarihli nüshasının kapağı



(Akyürek), Mustafa Fevzi (Gümüşhaneli'nin halifesi), Mehmed Gülşen, Bursalı Mehmed Tâhir, Tâhirülmevlevî, Abdülbâki, Muallim Vahyî, Hamâmîzâde İhsan, Rızâ Tefvîk, Hüseyin Vassâf, Mehmed Ziyâ. *Ceride-i Süfiyye* ile aynı yıllarda yayımlanan tasavvuf ağırlıklı diğer dergiler ise şunlardır: *Tasavvuf*, *Muhibbân*, *Hikmet* ve *Mihrab*.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceride-i Süfiyye (muhtelif sayıları); *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 299-300; Mustafa Kara, *Tekeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1980; a.mlf., "Cumhuriyet Öncesi Tasavvufi Yayın Organları ve Cemiyetler", *Hareket*, sy. 8, İstanbul 1979, s. 16-19; Hasan Duman, *Katalog*, s. 62.



MUSTAFA KARA

CERİME

(bk. SUÇ).

CERİR b. ABDULLAH

(جرير بن عبدالله)

Ebû Amr Cerir b. Abdillâh
b. Câbir el-Becelî
(ö. 51/671)

Kumandan sahâbi.

Yemenli Becile kabilesinin reisi olan Cerir'in İslâmiyet'i kabul etmeden önceki hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Yahudi bir tâcirle Hz. Mûsâ, Tevrat ve diğer peygamberler üzerine yaptığı sohbet İslâm dinine ilgi duymasını sağlamış, Mekke'nin fethinden önce kendi araştırmaları sonunda Hz. Peygamber'in Allah elçisi olduğunu anlayarak ona iman etmiş, Becile kabilesini de müslüman olmaya ve Medine'ye bir heyet göndermeye ikna etmiştir. Onun 150 kişiyle birlikte hicretin 10. yılı Ramazan ayında Medine'ye geldiği kabul edilmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, Cerir'in Vedâ haccına katıldığını belirten Buhârî ve Müslim'deki hadisleri (Buhârî, "Meğâzî", 77; Müslim, "İmân", 118) delil göstererek onun Hz. Peygamber'in vefatından kırk gün önce müslüman olduğuna dair rivayeti reddetmektedir. Cerir Hz. Peygamber'le ilk görüşmesinde, Necran bölgesinde Müslümanlığın kabul edildiğini, ancak Has'âmîlâr'ın yurdundaki Zülhalesa Tapınağı'nın henüz yıkılmadığını söyledi. Câhiliye döneminde Kâbe'ye "Şam Kâbesi", Zülhalesa'ya da "Yemen Kâbesi" denilerek onun Beytullah'a denk ve râkip gösterilmesinden daima huzursuzluk duymuş olan Hz. Peygamber bu tapınağı yıkmak üzere bir seriyye hazırladı. Ce-

rîr'i de seriyye kumandanı olarak görevlendirdi. Cerîr Hz. Peygamber'in verdiği sancağı alarak kabilesinin bir kolu olan Ahmesliler'den meydana gelen 150 veya 200 kişiyle yola çıktı. Zülhalesa'yı tahrip ettikten başka bu kabilenin bir heyetle Hz. Peygamber'e giderek müslüman olmasını da sağladı. Daha sonra Hz. Peygamber'in emriyle Himyerîler'in emîri Zülkelâ ile yahudi olduğu rivayet edilen Züamr'ı İslâmiyet'e davet etti. Her ikisi de müslüman olmayı kabul ederek Medine'ye gidip Hz. Peygamber'i ziyarette karar verdiler. Fakat Hz. Peygamber'in vefatı üzerine bu ziyareti gerçekleştiremediler.

Hız. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra irtidad eden Has'am ve Becîle kabileleri üzerine Cerîr'i gönderdi ve isyanları bastırdıktan sonra yeni bir emir alınca kadar Necran'da beklemesini söyledi. Cerîr'in irtidad hareketlerinin bastırılmasında büyük rolü oldu. Kabilesi Becîle'den irtidad edenler onun uyarısı üzerine tekrar müslüman oldular. Cerîr ayrıca irtidad olaylarını bastırmak üzere Muhâcir b. Ebû Ümeyye kumandası altında Yemen'in çeşitli bölgelerinde savaştı. Onun Hz. Ebû Bekir devrinde Sâsânîler'e karşı Irak cephesi fetihlerine katıldığı şüphelidir. Bazı râviler Cerîr'in bu bölgedeki fetihlere Hz. Ömer zamanında iştirak ettiğini ileri sürerler. Ebû Mihnef el-Ezdi ve Vâkıdî ise Irak'a iki defa gittiğini naklederler. Buna göre Hz. Ebû Bekir onu, kendisinden yardım isteyen Hâlid b. Velîd'in emrinde savaşmak üzere Yemâme'ye göndermiştir.

Hız. Ömer halife olunca Cerîr'i Sevâd'a gönderdi (14/635). Cerîr kabilesinin başında çarpışarak Nuhayle Savaşı'nı kazandı. 16 (637) yılındaki Celûlâ Savaşı'na katıldıktan sonra kuvvetli bir süvari birliğiyle Celûlâ'ya yerleşerek Sâsânîler'le müslümanlar arasında tampon vazifesi gördü. Daha sonra Irak cephesi başkumandanı Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın gönderdiği 3000 kişilik bir yardımcı birlikle Hulvân üzerine yürüdü. Hulvân'a yaklaşınca son Sâsânî kışrâsı III. Yezdicerd İsfahan'a doğru kaçmaya başladı. Cerîr halkına dokunulmaması şartıyla Hulvân'ı barış yoluyla aldı. Daha sonra Dînever üzerine yürüdü; ancak şehri fethedemedi. Bu arada Râmhürmüz'ü ve Karmîsîn'i de savaş yapmadan İslâm topraklarına kattı. Sonra Hulvân'a döndü ve Ammâr b. Yâsir'in Kûfe'ye vali tayin edilmesine

kadar orayı yönetti. Hz. Ömer'in emri üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye yardıma giderek onunla birlikte Şüster'in fethine katıldı.

Cerîr'in Hz. Ömer'in yanında büyük bir itibarı olduğu anlaşılmaktadır. Halife Nihâvend Savaşı'nda kumandan Nu'mân b. Mukarrin'in öldürülmesi halinde yerine Huzeyfe b. Yemân'ın, ondan sonra da Cerîr'in kumandan olmasını istemiştir. Cerîr bu savaşta da büyük kahramanlıklar gösterdi. Ammâr'dan sonra Kûfe valisi olan Mugîre b. Şu'be onu Hemedan üzerine gönderdi. Cerîr bu ilk seferinde şehri fethedemediği gibi savaşta bir gözünü de kaybetti. Fakat 23 (644) yılı sonlarında şehri yeniden kuşattı ve 24 (645) yılında Hemedan'ı İslâm topraklarına kattı.

Cerîr Hz. Osman devrinde Kûfe Valisi Mugîre'ye bağlı olarak bir süre Hemedan valiliği yaptı. Daha sonra Saîd b. Âs kumandasında Azerbaycan fetihlerine katıldı. Hz. Osman Fırat kenarındaki savâfi* topraklarından bir kısmını ona iktâ* etti.

Hız. Ali Cemel Vak'ası'ndan sonra 36 (656) yılında Cerîr'i, kendisine biata davet etmesi için Muâviye'ye gönderdi. Muâviye ve Amr b. Âs ile yaptığı görüşmelerden sonra Hz. Ali'nin yanına döndü; halifeye "lâ ilâhe illallah" diyenlerle savaşmayacağını bildirerek iki tarafa da katılmadan Cezîre'deki Karkîsiye'de uzlete çekildi. Mugîre b. Şu'be 50'de (670) vefat edince yerine Kûfe valiliğine Cerîr'i vekil bıraktığı rivayet edilir. Cerîr 51 (671) yılında Karkîsiye'de vefat etti; 54'te (674) öldüğü de söylenmektedir.

Cerîr b. Abdullah el-Becelfi uzun boylu, son derece yakışıklı bir kişiydi. Hz. Ömer onun bu ümmetin Yûsuf'u olduğunu söylerdi. İyi bir kabile reisi ve kahraman bir kumandı. Şairliği de vardı. Müslüman olmasından itibaren Hz. Peygamber'in kendisini huzuruna girmekten hiç menetmediğini ve her gördüğünde tebessüm ettiğini söylemiştir. Cerîr'den mükerrerleriyle birlikte 100 kadar hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan onu *Şahîh-i Buḥârî*'de, on dördü *Şahîh-i Müslim*'dedir. Bu hadisler Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde de yer almaktadır (IV, 357-366). Cerîr bunların bir kısmını doğrudan Hz. Peygamber'den, bir kısmını da Hz. Ömer ve Muâviye'den rivayet etmiştir. Ondandır rivayet edenler arasında dört oğlu İbrâhim, Münzir,

Ubeydullah ve Eyyûb ile Enes b. Mâlik, Kays b. Ebû Hâzim, Şa'bî, Ebû İshâk es-Sebîî ve başkaları zikredilebilir. Büyükle oğlu Amr'ın ise kendisinden rivayeti yoktur; ancak onun oğlu Ebû Zür'a dedesinden hadis rivayet etmiştir.

Meşhur mutasavvıf-şair Ahmed-i Câmî Cerîr b. Abdullah'ın soyundan gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 357-366; Buhârî, "İmân", 42, "İim", 43, "Salât", 25, "Mevâkîti's-salât", 16, 26, "Büyü", 68, "Cihâd", 71, 154, 162, 192, "Meḡâzî", 62, 64, 77; Müslim, "İmân", 118, "Tahâret", 272, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 134-137; Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Şifîn* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1382, s. 15-16, 18-20, 27-28, 30-35, 44-48, 51-52, 54-56, 59-62; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 86; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 265-266, 347-348; VI, 22; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 257, 310-311; II, 817; a.m.lf., *Târîh* (Zekkâr), I, 116, 132-133, 139, 148, 160, 247, 258; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 75, 261, 302; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, II, 567-571; III, 819-820; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 292, 586, 592; Belâzürî, *Fütûḥ* (Müneccid), I, 125; II, 296, 299, 301, 310-311, 324, 328-329, 336, 370-371, 380, 394, 403, 467-468; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1763, 1798, 1988, 2136, 2200-2202, 2357-2358, 2597, 3254-3256; Kâdî Abdülcebâr, *Teşbütü delâ'ili'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerim Osman), Beyrut 1966, II, 318-324; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1969, I, 236-240; Nevevî, *Şerḫu Müslim*, Kahire 1392/1972, XVI, 34-37; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, II, 530-537; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 77-79; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 475-476; *Tecrid Tercemesi*, VI, 475-476; VIII, 132-134, 389-390; X, 358-363; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), X, 100-113; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 20, 51-58, 63.  MUSTAFA FAYDA

CERİR b. ABDÜLHAMİD

(جرير بن عبد الحميد)

Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr (Yezîd) ed-Dabbî er-Râzî (ö. 188/804)

Hadis hâfızı.

110'da (728) İsfahan'a bağlı Âbe kababasında (veya Rey'e bağlı Eyye köyünde) doğdu. 107'de (725) Kûfe'de doğduğu da rivayet edilir. Öğrenim çağında Bağdat ve Mekke'ye gitti. Kûfe'de uzunca bir süre kaldıktan sonra Rey'e yerleşti ve orada hadis rivayetine başladı. Hocaları arasında Mansûr b. Mu'temir, Âsım el-Ahvel, Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve A'meş gibi muhaddisler vardır. Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Me-